

STANISŁAW KULPACZYŃSKI SDB

NOWE UKIERUNKOWANIA PERMANENTNEJ FORMACJI KATECHETÓW

Uczniowie Jezusa Chrystusa, rozesłani po Jego zmartwychwstaniu na cały świat, spełniają misję zbawienia w różnych czasach, w coraz to nowych środowiskach. Cały Kościół jest realizatorem tej misji przez duszpasterską posługę wobec wszystkich pokoleń świata. W ramach tej duszpasterskiej posługi w znaczący sposób funkcjonuje katecheza. Obecnie istnieją przesłanki pozwalające mówić o wiośnie katechetycznej w życiu Kościoła¹.

Katecheza partycypując w całym życiu Kościoła i świata, jest i chce pozostać wrażliwa na przemiany zachodzące w obydwu środowiskach. Z tego względu nie może ciągle trwać w strukturach wypracowanych w minionych epokach Kościoła, stosować przestarzałe i niezmiennie sposoby formowania katechetów, lecz musi podlegać procesowi permanentnej odnowy².

Wiadomo, że w przeszłości katecheza była związana z pierwotną wspólnotą Kościoła, z jej charakterystyczną strukturą; potem stała się szkolną w jej głównych odniesieniach, aż do dzisiejszej różnorodności jej funkcjonowania. Różne były ruchy odnowy i różne w związku z tym wzorce katechetów.

Biorąc pod uwagę choćby ostatnie dwa stulecia zauważymy, że najpierw był ruch odnowy formalno-metodycznej, przyczyniający się do wzbogacenia metodyki katechezy i stawiający za wzór katechetę nauczyciela lub wychowawcę. Potem pojawił się ruch odnowy materialno-kerygmaticznej, ubogacający treść katechezy i preferujący typ katechety herolda Jezusa Chrystusa. Wreszcie niedawne i aktualne jeszcze dziś tendencje antropologiczne, integrujące lub korelacyjne, wykazują większe zainteresowanie podmiotem katechezy, akcentują jednocześnie zasadę wierności Bogu i człowiekowi; wzorem katechety jest prorok, świadek życia zgodnego z nauką Jezusa Chrystusa i dzisiejszego Kościoła³.

Głównym czynnikiem inspirującym obecny etap odnowy jest nadal nauka Soboru Watykańskiego II, *Dyrektorium katechetycznego generalnego*⁴ z 1971 r. oraz Synodu

¹ A. Viganò. *I catechisti per la vita cristiana degli anni' 80*. „Catechesi” 1981 nr 3 s. 23-47.

² M. Majewski. *Propozycje katechezy integralnej*. Lublin 1978 s. 107.

³ R. Murawski. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*. „Katecheta” 18:1974 nr 5 s. 200-201.

⁴ *Ogólna instrukcja katechetyczna*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1972 nr 3-4 s. 97-151.

Biskupów z roku 1977⁵, poświęconego w całości katechizacji, zwłaszcza powstałe z jego inspiracji dokumenty — *Orędzie do Ludu Bożego*⁶ i adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*⁷. W różnych ośrodkach kształcenia katechetów w myśl postulatów tych dokumentów rozpoczęły się bowiem reformy. Ogólne, podstawowe studia teologiczne zaczęły bardziej dbać o ukierunkowanie katechetyczne⁸, zwłaszcza o dodatkowe przygotowanie psychologiczne, dydaktyczne i praktyczne (DB 14, DKF 20, DCG 11). Zaczęła wzrastać liczba podręczników, materiałów do katechizacji i katechetycznych publikacji. Jednak nie w samych materiałach i teoretycznych opracowaniach upatruje się szansę pełniejszego rozwoju owocnej katechezy; pierwszorzędna rola w procesie katechetycznym nadal przypada katechetom (DCG 71). Od poziomu ich formacji zależy skuteczność posługi katechetycznej. Stąd nieustanna troska o motywy takiej formacji, jej treść, formy, uwarunkowania, dobór osób formujących i właściwe wzorce⁹.

W artykule pragniemy podjąć problem ukierunkowania formacji i źródeł, które ją inspirują. Trzeba będzie zastanowić się również nad aktualną sytuacją formacyjną, aby na tym tle zarysować współczesne tendencje dotyczące stałej formacji katechetów oraz zwrócić uwagę na formujących katechetów i proponowane wzory katechetów. Rozważając tę problematykę zastosuje się metodę analityczno-syntetyczną, opartą na najnowszej literaturze katechetycznej oraz skorzysta się z wyników badań ankietowych i wywiadów dotyczących wybranych zagadnień. Przypuszcza się, że nieustanne rozważanie zagadnień formacji coraz mocniej uzasadnia konieczność jej permanentności i pozwala odkrywać jej nowe, pożyteczne drogi.

1. DOKTRYNALNE PODSTAWY NOWEGO MODELU KATECHEZY

Każda epoka dziejów Kościoła opiera się zasadniczo na swoich teologicznych podstawach. Dla katechezy główne źródła tych podstaw stanowią: Biblia, Tradycja, liturgia i nauka Kościoła. Model katechezy rysuje się w zależności od tych podstaw, kombinacji poszczególnych ich elementów i przypisywanego im znaczenia. Zawsze jednak katecheza jest odpowiedzialna za „Słowo”, zwłaszcza, że ciągle proponuje się nowe jego wzorce. Odbiorcą „Słowa” stale jest człowiek, znajdujący się w konkretnej sytuacji, a nie tylko „księga katechezy”, którą należy przekazywać z pokolenia w pokolenie.

Od lat siedemdziesiątych naszego wieku obserwuje się dominujący wpływ Soboru Watykańskiego II na katechezę. Dotyczy to w równej mierze celów, treści, metod katechizacji, jak również sposobów formacji katechetów. Nie jest to zjawisko jednolite, lecz różnorodne i dynamiczne w swoich przejawach. Pragnie się coraz to lepszej owocności katechizacji. Szuka się nieustannie skutecznego wejścia w społeczność coraz częściej złożoną z zdezorientowanych doktrynalnie grup. Mimo, że także

⁵ Dokumentacja V Sesji Synodu Biskupów w Rzymie (1977 r.): „Życie i Myśl” 1978 nr 2 s. 1-222.

⁶ *Współczesna katecheza, zwłaszcza dzieci i młodzieży. Orędzie do Ludu Bożego*. Warszawa 1977 s. 17.

⁷ *Adhortacja Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów Kapłanów i Wiernych całego Kościoła Katolickiego o katechizacji w naszych czasach*. Warszawa 1979 s. 83. Odtąd skrót — CT.

⁸ Por. M. M a t e r s k i. *Katechetyczna formacja alumnów w seminarium*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1977 nr 4-5 s. 148-156.

⁹ Por. M. M a j e w s k i. *Z zagadnień permanentnej formacji katechetów*. „Nostra” 1977 nr 4 s. 1-5.

w społeczności Kościoła nieraz ma miejsce niestabilność, pomieszanie niektórych pojęć, wątpliwości i niepewność, to katecheza, rozwija się szczególnie wyraźnie na tle całokształtu działań pastoralnych¹⁰.

Papież Paweł VI pragnął Soboru jako „wielkiego katechizmu” współczesnych czasów, aby coraz lepiej głosić ludzkości ewangelię (EN 2) i nieść światło Chrystusa (KK 1). Synodalne (1977 r.) i posynodalne dokumenty katechetyczne Kościoła próbują objąć szerokim i wnikliwym spojrzeniem sytuację katechetyczną chrześcijańskiego świata, troszcząc się o jej rozwój nie tyle ilościowy, ile jakościowy. Odnosi się to tak do treści, metod, języka używanego w katechezie, jak i oddziaływania na różne środowiska i formacje katechetów¹¹. Na zjazdach, konferencjach i w fachowych publikacjach szuka się głębokich uzasadnień dla stałej odnowy katechezy i permanentnej formacji katechetów.

Rzeczony rozwój katechezy jest prawdziwym darem Ducha Świętego. Duch ten, posyłany nieustannie przez Ojca, w każdej generacji katechetów jest zdolny wzbudzać owocne fermenty. Chrystus jest nadal najwyższym katechetą i niedościgłym ich wzorem.

Nadal najgłębszym i przebogatym źródłem treści katechezy jest Biblia, ciągle na nowo rozumiana i interpretowana coraz częściej we wspólnotach, w duchu braterskiej miłości oraz atmosferze rozmodlenia. Źródłem treści jest także Tradycja, zwłaszcza ta ujęta w syntezę symboli wiary.

Liturgia, będąc źródłem katechezy, jest również jej najbliższym celem. Jako podstawowe źródło jest ciągle na nowo zgłębiana. Katecheza zakorzeniając się w te źródła, czerpie to, co jest zawsze niezmiennie i to, co pozwala na pożyteczne i twórcze inspiracje. Katecheza nie gardzi również cennymi zdobyczami nauk humanistycznych, psychologii, pedagogiki, socjologii (DB 14, DFK 11).

W środowisku katechizowanych, często znacznie zlaicyzowanym, katecheza nie może być tylko posługą „Słowa”, ale musi podejmować wysiłek otwierania katechizowanego na sprawy wiary. W nowym modelu katechezy więcej uwagi zwraca się na odbiorcę. W tym kontekście nawet takie źródło, jak Pismo święte jest nie tylko księgą o Bogu, ale również księgą Boga o człowieku. Tradycja i liturgia są źródłami pełnymi mocy Bożej, znakami Jego działania i ludzkiego wkładu w ich odczytywanie i wykorzystanie¹².

Podstawą dla integrującego, nowego modelu katechezy jest nadal zasada wierności Bogu i człowiekowi (CT 53). Modelem tej odnowionej posoborowej katechezy jest wiara dojrzała, jako jej cel. Jeżeli więc katecheza chce uczestniczyć i wspomagać osobowy rozwój wiary, to musi towarzyszyć człowiekowi na każdym etapie życia i być katechezą permanentną, gdyż dojrzałość w wierze jest ideałem, do którego zmierza się przez całe życie.

W nowym modelu katechezy podkreśla się wyraźnie wspólnotę Kościoła jako jej podmiot. Dlatego dzisiaj trudno sobie wyobrazić osiągnięcie celu katechezy bez zaangażowania katechety i katechizowanego w takich społecznościach, jak rodzina, szkoła czy inna grupa ludzi.

Katecheci stają się nie tylko organizatorami, nauczycielami, wychowawcami. Ich zadaniem jest uwewnętrzniać, uduchawiać i konsekrować katechezę; winni stać się w parafii animatorami życia religijnego.

Mając na uwadze tak rysujący się w nauce Kościoła nowy model katechezy, z ko-

¹⁰ V i g a n ó, jw. s. 23-47.

¹¹ Tamże s. 24.

¹² M. M a j e w s k i. *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*. Lublin 1977 s. 174.

nieczności należy pomyśleć o nowym stylu formacji katechetów i sięgnąć do inspirowanych ją źródeł.

2. ŹRÓDŁA INSPIRUJĄCE FORMACJĘ KATECHETÓW

Teoretycznie można przyjąć, że gdyby istniała stabilność podstaw teologicznych i wszystkich innych uwarunkowań formujących katechetów, to formacja byłaby również względnie stała. Faktycznie jest jednak wręcz przeciwnie, gdyż prawie wszystkie czynniki, od których zależy formacja, są dynamiczne, ulegają przemianom. Z konfrontacji teoretycznych założeń katechezy z jej praktyką wynika albo względna stabilność, albo szybka zmienność stylu formacji. Zdarzają się okresy spokojniejsze, w których sposób formowania katechetów jest kierowany względnie stałymi zasadami. Każda natomiast istotna zmiana — czy to w kwestiach teoretycznych, koncepcyjnych katechetyki, czy nowe warunki społeczno-kulturowe, presja doświadczenia katechetycznego — staje się źródłem sygnalizującym konieczność zmian inspirowanych nowe sposoby formacji.

Źródłem inspirowującym nowe drogi formacji są wspomniane wyżej podstawy teologiczne modelu katechezy.

W latach osiemdziesiątych możemy mówić o modelu katechezy posynodalnej (Synod „katechetyczny” w 1977 r.), zarysowanej na podstawie ostatnich dokumentów katechetycznych.

Katecheta powinien doskonalić się w kontakcie z ruchem katechetycznym, który definiuje naturę, ustala zadania i prawa fundamentalne współczesnej katechezy¹³. W ten sposób w dziedzinie katechetycznej nauki Kościoła znajdujemy inspiracje ukierunkowujące cztery podstawowe wymiary katechezy.

W wymiarze katechezy biblijno-doktrynalnym ponawia się konieczność powrotu do źródeł. W pierwszych wiekach bowiem formacja opierała się bardzo mocno na Piśmie świętym i Tradycji. Ponieważ Pismo św. jest głównym źródłem treści dla katechezy, przeto zostało wprowadzone na wszystkie poziomy katechizacji, niemal do każdej jednostki¹⁴. Należy podkreślić, że we współczesnej katechezie nie eksponuje się wiedzy i definicji, ale wydobywa się wymiar biblijno-doktrynalny, likwidując dawną dwutorowość katechezy doktrynalnej¹⁵.

Tuż po Soborze Watykańskim II nastąpiło wyraźne dowartościowanie wymiaru liturgicznego katechezy. Przypomniano, że w starożytności oraz w średniowieczu związki katechezy z liturgią były mocne. Natomiast w XIX i XX w. (w katechezie dydaktycznej) liturgia stała się jednym z przedmiotów nauczania o obrzędowości i przepisach. Kierunek kerygmatyczny ujrzał znów w liturgii źródło katechezy. Kiedy zaś uznano liturgię za szczyt działalności Kościoła, wtedy jest ona już nie tylko źródłem, ale i ważnym celem katechezy, który należy poważnie respektować w formacji katechetów.

Katecheza jest wychowaniem człowieka, zwłaszcza jego sumienia i całej sfery moralnej. Zatem posiada ona wymiar moralno-egzystencjalny. Problemy moralne w szczególny sposób podjęła katecheza kerygmatyczna, spełniając postulat teocentryzmu i chrystocentryzmu. Chodzi o to, aby „uczyć wiernych patrzeć po chrześcijańsku na ludzkie sprawy, zwłaszcza na znaki czasu w ten sposób, by mogli dzięki

¹³ R. Giannatelli. *Criteri di competenza metodologica per la formazione dei catechisti*. „Catechesi” 49:1980 nr 12 s. 15-21.

¹⁴ J. Charytański. *Nowy program*. „Katecheta” 16:1972 nr 1 s. 14.

¹⁵ Por. J. Charytański. *Seria katechetycznych podręczników „Bóg z nami”*. W: *W kierunku prawdy*. Warszawa 1976 s. 343.

temu oceniać i wyjaśniać wszystko w duchu chrześcijańskim" (DCG 26). W katechezie antropologicznej zwraca się uwagę również na wychowanie sumienia, zwłaszcza na uformowanie umiejętności odczytywania zamierzeń Boga w każdej sytuacji ludzkiego życia. Wymiar ten inspirowuje w końcu integralne spojrzenie na wychowanie moralne i taką formację, która pozwoliłaby na harmonijny sposób kształcenia dojrzałych postaw religijnych.

W wymiarze eklesjalnym lata siedemdziesiąte pogłębiły rozumienie istoty Kościoła. Odczytując Kościół jako Lud Boży, przypominano, że katecheza ma wyraźny wymiar eklesjalny. Katecheza jest związana z Kościołem nie tylko zewnętrznie i organizacyjnie, ale wynika z samej istoty Kościoła: „Kościół zawsze powinien być ewangelizowany, żeby mógł zachować swą świeżość, żarliwość i moc w głoszeniu Ewangelii” (EN 15). Kościół należy więc potraktować jako źródło i cel katechezy. Przy tym zawsze należy pamiętać, że centralną postacią w Kościele jest Jezus Chrystus.

Inspirujący charakter dla formacji katechetów ma również rozwój metodyki katechetycznej. Wystarczy wspomnieć tylko aktualność metod biblijnych, liturgicznych, zespołowych i innych. Stosowanie każdej z nich, a zwłaszcza opartych na zasadach psychologii kontaktów między- i wewnątrzgrupowych, wymaga szczególnego przygotowania i dobrej praktyki.

Źródłem zmiany stylu formacji jest również wymiana doświadczeń. Katecheta, zwłaszcza młody, spotykając się z nową skuteczną metodą, pragnie ją poznać, domaga się od osób odpowiedzialnych za formację właściwych ćwiczeń. Wymagania takie mogą wzrastać właśnie w konfrontacji z nowymi doświadczeniami, by stać się przyczyną nowych dróg formacji katechetycznej.

Przyspieszone tempo przemian społecznych powoduje, że charakterystyka, zwłaszcza młodych generacji, zmienia się bardzo szybko. Należy stale podejmować nowe badania, by ją uaktualniać, a ich wyniki udostępniać możliwie szybko w ramach permanentnej formacji.

Pluralizm kulturalny także wpływa na styl formacji katechetów. Przed każdą nową generacją katechetów staje pytanie, jak inspirować chrześcijańską kulturę. Formacja współczesnego katechety wymaga również zaznajomienia się z zagadnieniami inkulturacji i akulturacji¹⁶.

Łączy się z tym dość ściśle ważny, a zarazem trudny problem języka we współczesnej katechezie. Dziś stawia się formacji coraz wyższe wymagania poznania przez katechetę języka właściwego dla wiary, a równocześnie zrozumiałego dla odbiorców katechezy.

Źródłem inspirującym formację jest też autentyczna twórczość zarówno teoretyków, jak i praktyków, którzy otwarci na współdziałanie z Duchem Świętym i prezentujący myślenie wspólne z Kościołem, podejmują pożyteczne i twórcze eksperymenty, aby służyć przez to dobru całego Kościoła.

Patrząc na omawiane wyżej źródła inspirujące formację katechetów, można powiedzieć, że jest ona procesem ludzkim, duchowym i kulturowym, który prowadzi katechetów do dojrzałości ludzkiej, do solidnej duchowości kościelnej i kompetencji pastoralnej, która animuje rozwój wiary katechizowanych¹⁷.

Chcąc zorientować się, jaki poziom prezentuje katechizacja w danym środowisku i jakie należałoby inicjować zabiegi formacyjne, należy wykonać odpowiednie badania, analizy wyników i ewentualne porównania.

¹⁶ Viganò, jw. s. 32.

¹⁷ L. Soravito. *I catechisi parrocchiali*. „Catechesi” 1981 nr 3 s. 51-55.

3. AKTUALNA SYTUACJA W REALIZOWANIU ODNOWY KATECHETYCZNEJ

Obraz aktualnego stanu katechezy starają się przedstawiać ogólnokrajowe lub międzynarodowe zjazdy. Jednym z nich było spotkanie katechetów od 2-8 III 1980 r. w Sorrento i Weronie, a dotyczyło katechizacji we Włoszech i Ameryce Łacińskiej¹⁸. Z samej tylko syntezy rezultatów tych spotkań widzimy, jakie problemy interesują najbardziej poszczególne kościoły lokalne.

Dla przykładu warto podać, że w Urugwaju dominowały doświadczenia formacyjne dotyczące katechizacji dorosłych¹⁹; w Chile — próby organizowania katechezy rodzinnej²⁰; w Brazylii — katecheza we wspólnocie Kościoła (na bazie CEB — Brazylijskie Centrum Wychowania)²¹, we Włoszech próbowano przedstawić sylwetki katechetów dla różnych grup katechizowanych²².

Sytuacja wspomnianych krajów jest jednak inna niż w Polsce, dlatego zamiast refleksji dotyczącej tamtych terenów, pożyteczniej będzie ukazać choćby wycinek polskiej katechezy.

Przedstawienie aktualnej sytuacji polskiej katechezy, z braku szerokich badań, będzie bardzo fragmentaryczne i oparte na porównaniu pewnej części wyników, jakie uzyskali autorzy dwu prac doktorskich pisanych na temat odnowy katechetycznej po Soborze Watykańskim II w archidiecezji wrocławskiej²³ i krakowskiej²⁴. We wspomnianych pracach użyto podobnych metod (ankiety i bezpośredniej obserwacji); podobnie dobierano grupy badanych (we wrocławskiej badano 430 katechetów we wrześniu i październiku 1977²⁵, w krakowskiej 325 osób, w tych samych miesiącach 1978 r.²⁶).

Porównując wyniki analiz z obu prac, można powiedzieć, że obaj autorzy doszli do wielu podobnych wniosków. Obaj stwierdzają, że katecheci w większym stopniu znają założenia kerygmatyczne niż antropologiczne²⁷, mimo że część katechetów jest uformowana jeszcze przez katechezę tradycyjną (np. w archidiecezji krakowskiej taką świadomość posiada około połowy badanych katechetów). W realizacji celów katechezy zaczyna przeważać wychowanie nad nauczaniem. Prawie 1/3 katechetów zacieśnia odpowiedzialność za katechezę do katechety i katechizowanego, nie doceniając wspólnoty; idea Kościoła jako wspólnoty jest jeszcze mało rozpowszechniona.

Katecheci najczęściej uzależniają dobór metody od katechizowanego, rzadziej od treści katechezy, a najrzadziej od siebie samego. Znaczy to, że katechetom odpowiadają bardziej zasady doboru metod wypracowane przez katechetykę antropologiczną niż kerygmatyczną. W praktyce wiadomo jednak, że katecheci używają przede wszystkim metod dydaktycznych, a tylko w niewielkim stopniu biblijnych i liturgicznych, o czym świadczy przykład archidiecezji krakowskiej, gdzie tylko 1/3 rea-

¹⁸ A. Corbanese, L. Soravito. *La figura e la formazione del catechista (Sintesi del Convegno „I protagonisti della catechesi in America Latina e in Italia”)* „Catechesi” 1980 nr 12 s. 35-46.

¹⁹ Tamże s. 36.

²⁰ Tamże s. 37.

²¹ Tamże s. 38.

²² Tamże s. 39.

²³ R. D r o z d. *Realizacja odnowy katechetycznej Soboru Watykańskiego II w Archidiecezji Wrocławskiej*. Lublin 1979 s. 485 (mps BKUL).

²⁴ K. N y c z. *Realizacja odnowy katechetycznej Soboru Watykańskiego II w Archidiecezji Krakowskiej*. Lublin 1981 s. 466+XLV (mps BKUL).

²⁵ D r o z d, jw. s. 116.

²⁶ N y c z, jw. s. 134.

²⁷ P o r. D r o z d, jw. s. 431; N y c z, jw. s. 444.

lizuje pluralizm w stosowaniu metod; należy dodać, że przeważają metody bierne nad czynnymi²⁸.

Wzrasta liczba zwolenników nowej posoborowej katechezy. Największe zaniedbania są w katechezie dorosłych i to zarówno w formacji do niej przygotowującej, jak i w jej realizacji; nadto mała jest jeszcze świadomość potrzeby takiej katechezy, bo główny akcent kładzie się na dzieci i młodzież.

W archidiecezji wrocławskiej 90% katechetów prowadzi katechezę opartą na nowym programie, ale 1/4 z nich realizuje go tylko formalnie²⁹.

Nowe podręczniki w archidiecezji wrocławskiej są używane przez 87% katechetów w nauczaniu dzieci ze szkół podstawowych i 76% w nauczaniu młodzieży ze szkół średnich. Niepokoi jednak fakt, że część katechetów jako podręcznika używa katechizmu przeznaczonego dla dzieci, a nie podręcznika metodycznego. Większość katechetów przygotowując nową jednostkę, czyni to w sposób dość bierny, bez głębszych przemyśleń i metody prowadzenia katechezy, tłumacząc się najczęściej brakiem czasu i dużą rozpiętością poziomów prowadzonych katechez³⁰.

Mimo, że nowe podręczniki katechetyczne są na ogół przyjmowane, to np. w archidiecezji krakowskiej 2/3 badanych katechetów zgłasza pod adresem katechizmów i podręczników poważne zastrzeżenia³¹. Około 50% katechetów odbywa spotkania z rodzicami 3-4 razy w roku w dużych grupach, przy czym najczęściej dotyczą one katechezy i jej spraw organizacyjnych, w znikomym stopniu mają charakter formacyjny³².

Uogólniając wyniki badań zauważamy dość wyraźnie, że model katechezy współczesnej nakłada się na model katechezy tradycyjnej. Potwierdziła się też hipoteza o zależności realizacji odnowy katechetycznej od rodzaju formacji. Otóż młodsze pokolenia katechetów, formowanych najczęściej w seminariach duchownych w ostatnich latach w nowy sposób, w większym stopniu realizuje odnowę katechetyczną niż pokolenie starsze. Najsilniej zaobserwowano to u katechetów najmłodszych, ze stażem katechetycznym do 5 lat. Wyjątek stanowi zagadnienie współpracy z rodzicami, w którą są bardziej zaangażowani katecheci starsi niż młodszy³³. Wykazano też, że katecheci o formacji systematycznej, w porównaniu z katechetami o formacji niesystematycznej, mają w znacznie wyższym stopniu ukształtowaną świadomość katechetyczną oraz częściej podejmują działania zgodne z odnową. Katecheci formowani przed reformą katechetyczną z 1971 r. byli doksztalcani tylko okazjonalnie, na konferencjach rejonowych i dekanalnych, które nie zmieniły jeszcze ich mentalności³⁴. Okazjonalne sposoby zapoznania się z odnową są niewystarczające, nie mogą zatem wyrównać braków w ogólnej posoborowej formacji teologicznej.

Generalnie stwierdzono, że poziom odnowy w zakresie świadomości badanych katechetów nie jest zadowalający. Dotyczy to tak wiedzy o posoborowej katechezie, jak i stopnia akceptacji nowych rozwiązań katechetycznych. Katecheci nie akceptując w pełni posoborowej katechezy, podejmują jednak działania zmierzające do jej urzeczywistnienia w praktyce przez katechizowanie według nowego programu i nowych podręczników.

Biorąc pod uwagę wyniki badań, obserwacje dokonywane podczas praktyki ka-

²⁸ N y c z, jw. s. 446.

²⁹ D r o z d, jw. s. 436. Por. N y c z, jw. s. 449 (katechezę według nowego programu realizuje 72% katechetów).

³⁰ D r o z d, jw. s. 437.

³¹ N y c z, jw. s. 449.

³² Por. D r o z d, jw. s. 438; N y c z, jw. s. 450.

³³ D r o z d, jw. s. 440.

³⁴ Tamże s. 442; N y c z, jw. s. 454.

techetycznej oraz spostrzeżenia i refleksje z różnych diecezjalnych, zakonnych i ogólnopolskich spotkań katechetycznych, można spróbować zasygnalizować niektóre tendencje dotyczące permanentnej formacji katechetów.

4. NOWE DROGI PERMANENTNEJ FORMACJI KATECHETÓW

Obecnie katechezę trzeba rozumieć szeroko, łącznie z jej odniesieniami (CT 20), jako posługę otwartą i służącą człowiekowi (CT 24). Dlatego też nie można jej rozumieć jako tylko przygotowanie do sakramentów, lecz niech ma szerszy zakres i swoją coraz większą żywotność, niech czerpie z sakramentów. Dzisiaj trzeba dokonywać przejścia od katechezy rozwijającej wiarę konkretnego chrześcijanina do katechezy rozwijającej wszechstronnie katechizowanego i jego rolę w Kościele. Chrześcijanin ma nie tylko wyrażać Kościół, ale go budować.

Wydaje się, że część pracy wkładanej w odnawianie mentalności katechizowanych grup szkolnych warto poświęcić oddziaływaniu na szersze grupy społeczne, zwłaszcza przez katechizację dorosłych.

Coraz częściej potrzeba katechezy nie tylko wiernej w przekazywaniu zasadniczych treści, ale bardziej katechumenalnej, wprowadzającej do zbawczego dialogu z Bogiem.

W ostatnim okresie życia Kościoła coraz wyraźniej widać konieczność przechodzenia od katechezy okazjonalnej do systematycznej, przedstawiającej plan życia chrześcijańskiego, i to nie tylko dla dzieci i młodzieży, ale katechezy permanentnej, obejmującej całe życie ludzkie. W niektórych regionach działania Kościoła zachodzi nadto potrzeba katechezy ekumenicznej, szczególnie uwzględniającej problemy jednoczące rozdzielone Kościoły.

Warto uwzględnić również nową drogę wiodącą od katechezy ogólnokościelnej, bardzo formalnie trzymającej się dyrektyw krajowych i diecezjalnych do prób odważniejszych, eksperymentalnych, opartych na zdrowej twórczości. W tym może pomóc właśnie szeroka koncepcja katechezy jako procesu wzrastania w wierze, wychowania, inicjowania i życia ³⁵.

Wymienione nowe ukierunkowania współczesnej katechezy wskazują na nowe perspektywy w formacji katechetów.

Współcześni katecheci mają być najpierw uformowanymi chrześcijanami żyjącymi na co dzień duchem miłości Boga i bliźniego, wykazującymi zdolność wprowadzania w rozwój wiary i dawania rad z pełnią nadziei. Potrzeba im większego otwarcia na kierowanie przez Chrystusa w Duchu Świętym, potrzebują wzmocnienia swojej katechetycznej identyczności. Katecheci to osoby przyjmujące nauczanie magisterium Kościoła ³⁶, a nie poszczególnych chrześcijańskich ugrupowań społecznych, uprawiających swoje myślenie i działanie w oderwaniu od pełnej przynależności do wspólnoty diecezjalnej i jej pasterzy. Jest rzeczą oczywistą, że katecheci mają być osobami przygotowanymi doktrynalnie i metodycznie, co wymaga stałego otwierania się na postępy dydaktyki, poznawania użytecznych metod i języka jako instrumentu komunikowania. Ciągłe też potrzeba katechetów ustabilizowanych, dojrzałych, kwalifikowanych i zorganizowanych w swojej posłudze w miejsce dotychczas improwizujących i niezorganizowanych. Dzisiaj potrzeba nie tylko nauczycieli, ale głównie wychowawców i animatorów wiary, bardziej wyczulonych na życie lokalnego Kościoła.

³⁵ Viganò, jw. s. 27.

³⁶ Tamże.

ła. Nie wystarcza też samo powtarzanie i to nieraz wycinkowe nauki Chrystusa i Kościoła; i nie może to być tylko koncentrowanie się na przygotowaniu katechizowanych do sakramentów.

Jest rzeczą bardzo pozytywną, gdy katecheta jest świadkiem prostoty i dobrej syntezy w stosunku do skomplikowanego współczesnego człowieka i gdy staje się głosem jedności w dzisiejszym społeczeństwie.

Tak więc przed dzisiejszą katechetyką oraz przed formującymi nowe pokolenia katechetów stają do rozwiązania ciągle nowe problemy. Niektóre z nich mogą być rozwiązane przez lepszą organizację katechizacji, inne domagają się odpowiednich wysiłków formacyjnych.

Najogólniej można stwierdzić, że potrzebna jest jeszcze większa gorliwość Kościoła w dbaniu o katechezę (CT 13; 16) w imię wierności Chrystusowi — Mistrzowi (CT 6). Zwłaszcza w kościołach lokalnych, uwzględniając ich specyfikę, należy więcej troski wkładać w tworzenie właściwych wspólnot katechetycznych (CT 15). We wspólnotach tych powinna dokonywać się nie tylko katecheza wierna programowi, ale także coraz bardziej twórcza i otwarta na dialog pomiędzy wiarą i kulturą. Troska o odnawianie chrześcijańskich źródeł kulturotwórczych wymaga szczególniejszego przygotowania ze strony katechetów.

Prawdą jest, że spotykamy katechetów o pogłębionej formacji ale są jeszcze i tacy, którzy nie czują potrzeby doskonalenia. Nie jest bowiem sloganem powiedzenie z adhortacji apostoelskiej *Catechesi tradendae*, że „Kościół jest wielkim Katechetą, a zarazem wielkim Katechizowanym” (CT 45), jest to realna konieczność.

5. KONIECZNOŚĆ INTENSYFIKACJI STAŁEJ FORMACJI KATECHETÓW

Obserwacja pracy duszpasterskiej potwierdza fakt, że katecheza rozwija się właściwie dopiero wtedy, gdy katecheci systematycznie i stale dbają o swoją formację.

Formację katechetyczną zwykle poprzedza studium teologii. W trakcie spełniania posługi katechetycznej nie można ignorować tego źródła jakim są nowe osiągnięcia teologii i cenne rozważania różnych jej szkół. Pogłębienie teologii rodzi katechezę solidną, dobrze tkwiącą w jej źródłach.

Kościół współczesny wykazuje coraz więcej troski o formację przyszłych katechetów (CT 15). Każda diecezja ma ośrodek lub referat katechetyczny, wizytatorów; troszczy się nie tylko o pomoce, ale głównie dba o permanentną formację katechetów. Do tradycji wielu diecezji należą miesięczne lub przynajmniej okresowe spotkania organizacyjno-formacyjne. Biorą w nich udział zarówno katecheci duchowni, jak i świeccy. Niekiedy wydaje się, że w całym wysiłku na rzecz katechizacji przeważa przygotowanie bezpośrednie, dotyczące przyszłej pracy katechetycznej i to zbyt teoretyczne (zwłaszcza w niektórych wyższych seminariach), bez należytej praktyki; ciągle za mało jest formacji osobowej katechety jako świadka wiary.

W zakres bezpośredniego przygotowania wchodzi również konkretne zaznajomienie z szeregiem katechez na różne poziomy nauczania. Problem, który w związku z tym powstaje na niektórych spotkaniach katechetów dotyczy pytania, czy konieczne są w Polsce dwie wersje programowe. Katechetki i katecheci ze zgromadzeń zakonnych zmieniając często diecezje, nieraz są zmuszani do nowego przygotowania według innej wersji, co niektórym młodym osobom utrudnia owocne prowadzenie katechezy.

Problemem formacyjnym stają się także niejednolite wymagania dotyczące ilości

godzin obowiązujących daną grupę katechetyczną, prowadzenie i kontrola zeszytów, rzetelność oceniania, sposób organizowania sal i udziału rodziców w trosce o ich wygląd itd. Różnice w takich pozornie drobnych sprawach znajdują niemiły odźwięk w dyskusjach katechizowanych, a także ich rodziców, zwłaszcza gdy mają miejsce na terenie tego samego miasta, w sąsiadujących ze sobą parafiach.

Drogą stałej formacji ma być nadal troska o zgłębianie treści skoncentrowanych na Chrystusie, Kościele i człowieku, z większym niekiedy akcentem na rozsądnej dbałości o memoryzację głównych prawd, ważnych tekstów i symboli wiary.

Stwierdza się niewielką dbałość o metody dostosowane do konkretnych, współczesnych sytuacji; proponuje się zatem, po zaznajomieniu się z podstawowymi zasadami dydaktyki i metodyki, większą aktywność i wyzwalanie nowych inicjatyw katechetycznych. Metody muszą bazować bardziej na pluralizmie, aktywnych formach, praktycznym ich poznawaniu, z wszechstronnym wyjaśnianiem zalet i braków każdej z nich.

Wiąże się z tym bardzo ściśle problem współczesnego języka potrzebnego katechezie, a korelującego z językiem Biblii, Kościoła i współczesnego człowieka.

W dzisiejszym pluralistycznym społeczeństwie bardziej niż kiedykolwiek rysuje się konieczność intensywniejszej formacji katechetów, odpowiedniej dla różnych, specjalistycznych grup katechizowanych.

W niektórych większych ośrodkach (np. duże miasta) katecheci poszczególnych grup próbują kontynuować formację specjalistyczną.

Katecheci **d o r o s ł y c h**, między innymi rodziców, stawiają sobie odpowiednie cele, dobierają treści, poszukują aktywizujących metod, starają się zdobywać umiejętność przekazywania części inicjatywy w ręce samych katechizowanych. Katecheci tych grup rozpoznają i planują zadania wspólnoty parafialnej, aby na jej terenie łatwiej wciągać do współpracy dorosłych³⁷. Grupa katechetów katechizujących dorosłych jest jednak w Polsce jeszcze znikoma, stąd brak ich systematycznej formacji. Pożyteczną próbą kształcenia ich jest dwuletnie Studium Pastoralne KUL, poświęcone od 1980 r. właśnie katechizacji dorosłych.

Katecheci **m ł o d z i e ż o w i** potrzebują szczególnie często odnawiać znajomość katechizowanych. W ich stałej formacji powinny jeszcze mocniej dominować problemy psychologiczne, zdobywanie umiejętności komunikowania wewnątrz i międzygrupowego, nabywanie wprawy w organizowaniu młodzieży także poza katechezą³⁸. Troska o formację tego typu katechetów może obfitować w liczne eksperymenty dotyczące form organizacyjnych, metodyki, a jako stały punkt powinna mieć rzeczową wymianę doświadczeń katechetycznych.

Najintensywniejszej i stałej formacji podlegają katecheci **d z i e c i** szkolnych. Tradycyjnie organizowane formy konferencji, spotkań, dyskusji, katechez ćwiczeniowych stanowią elementy, które powinny być ubogacane i zmieniane. Pożyteczniejsze jest długofalowe i różnorodne planowanie, akcentujące raz sprawy organizacyjne, to znów próby nowszych metod. Spotkania te są też okazją do ujednoczenia różnych wymagań wobec katechizowanych i ich rodziców, zwłaszcza na terenie tego samego dekanatu.

Postulatem godnym uwagi jest uczulenie katechetów, aby jeszcze bardziej wiązali katechizację z całokształtem duszpasterstwa parafialnego. Dotyczy to troski o ściślejszy związek z liturgią, zwłaszcza z niedzielą Eucharystią i liturgią domową.

³⁷ Por. C. Sarnataro. *I catechisti degli adulti*. „Catechesi” 1981 s. 59-61; F. Peradotto. *Ministero educativo e catechistico dei genitori nelle famigli*. „Catechesi” 1981 nr 3 s. 47-51; L. Soravito. *I catechisti parrocchiali*. „Catechesi” 1981 nr 3 s. 51-55.

³⁸ P. Damu. *I catechisti dei giovani*. „Catechesi” 1981 nr 3 s. 55-59.

Tę ostatnią trzeba skuteczniej rozwijać w związku z kościelnymi i domowymi uroczystościami.

W trosce formacyjnej o każdą z wyżej wymienionych grup katechetów ma dominować dbałość o kwalifikacje i duchowość katechety³⁹. Dobry katecheta bowiem to nie tylko znawca zwykłej pedagogiki, lecz „mąż Boży”, troszczący się szczególnie o dojrzałość religijną i rozumiejący pedagogikę chrześcijańską, tę opartą na Ewangeli.

By sprostać takim wymaganiom stałej formacji, należy odpowiedzieć na pytanie: Kto ma wypełniać te zadania i na jakich wzorach się opierając?

6. OSOBY FORMUJĄCE I WZORY KATECHETÓW

Fundamentalną prawdą dotyczącą wszelkiej formacji w Kościele jest stwierdzenie, że Duch Święty działa każdego dnia od zmartwychwstania Chrystusa. On jest dawcą budzącym powołania i źródłem mocy wspierającej tych, którzy otrzymują misję katechetyczną. Przez Niego stale wzmocniany Kościół jest nauczycielem i na różne sposoby troszczy się o formację podstawową i permanentną katechetów. Można też powiedzieć, że sam Jezus Chrystus, kiedyś katechizujący osobiście, wzorcowo, potem wysyłający pierwszych katechetów, żyje i działa nieustannie w swoim Kościele i stale powołuje katechetów, aby uczyli, wychowywali i zbawiali świat. Zadaniem Kościoła jest więc stała troska o odpowiednią liczbę katechetów i ich poziom formacyjny.

Obecnie te zadania wypełnia Kościół najczęściej przez formację w ramach studiów seminaryjnych, przez szkoły katechetyczne, kursy, instytuty i katedry katechetyki uniwersytetów katolickich. Wypełniają je również różnego typu ośrodki diecezjalne lub regionalne, w których biskupi dbają o kadre formacyjną specjalistycznie przygotowaną tak pod względem teorii, jak i praktyki.

W permanentnej formacji katechetów nadal są aktualne wzory wielkich, świętych katechetów, jak św. Jan Bosko, św. Filip Nereusz i wielu innych nie kanonizowanych, a także żyjących dzisiaj wzorowych, godnych naśladowania osób.

Wzorem zawsze aktualnym, najwspanialszym w każdej epoce jest sam Jezus Chrystus. Katecheci wpatrzeni w Niego, realizują Jego misję zbawczą przy współpracy z Duchem Świętym, którego On posłał, aby mogli katechizować w mądrości i odwadze, w miłości i w trosce o integralność prawdy⁴⁰.

Niezrównanym wzorem katechetów jest Maryja, Matka Boża, pierwsza uczennica Jego słowa: *Mater simul et discipula* i dlatego w auli synodu katechetycznego nie bez powodu nazwano Ją „żywym katechizmem”, „Matką i wzorem katechetów” (CT 73).

W podjętych rozważaniach próbowano znaleźć nowe ukierunkowania dla permanentnej formacji. Okazuje się, że wypływają one z rozwijających się podstaw teologicznych, z teorii katechetycznych, nowych uwarunkowań psycho-socjologicznych i kulturowych, zmieniającej się organizacji katechezy, a także od umiejętnej wymiany doświadczeń. Najpożyteczniejsza jest tutaj symbioza dobrych teorii z twórczą praktyką.

³⁹ C. Bissoli. *Qualita e fisionomia spirituale del catechista. Dal Vaticano II a „Catechesi Tradendae”*. *Riflessioni e orientamenti operativi*. „Catechesi” 1980 nr 12 s. 3-15.

⁴⁰ Cz. Bartnik. *Katechetyczne doświadczenie Kościoła*. „Nostra” 1980 nr 194 s. 28-38.

Staje się oczywistością, że nowe drogi kształcenia katechetów domagają się stałej formacji. Ma to być troska całego — szczególnie lokalnego — Kościoła, by nowym generacjom głosić ewangelię. Czynić to należy jeszcze wierniej i ufniej, bo katecheza, tak jak słowo Boże, nie przemienie (Mt 6, 21). Strzeżenie i przekazywanie tego skarbu Kościoła domaga się nieustannej formacji osób kompetentnych.

NEUE RICHTUNGEN DER PERMANENTEN FORMATION DER KATECHETEN

Zusammenfassung

Der Artikel greift das Problem der Ausrichtung der Formation und der sie inspirierenden Quellen auf.

Den Ausgangspunkt bilden die theologischen Grundlagen des neuen Nachkonzilmodells der Katechese. Es wurde der auf hingewiesen, daß die Entwicklung der Katechese eine Gabe des Heiligen Geistes ist. Ihre Quelle ist die immer neu interpretierte Bibel, die Liturgie, sowie die Ergebnisse verschiedener Wissenschaften.

Die Treue Gott und dem Menschen gegenüber sind immer ein wichtiges Prinzip der Katechese, und ihr Ziel ist der reife Glaube. Im neuen Modell der Katechese würdigt man die Gemeinschaft der Kirche als das Subjekt der Katechese, und die Rolle der Katecheten ist weniger organisatorisch-lehrerhaft, als eher animatorisch.

Die den Stil der Formation der Katecheten inspirierenden Quellen sind die Entwicklung der katechetischen Theorien und Praxis, das obengenannte Modell der Katechese mit seiner doktrinal-biblischen, liturgischen, moralischen und ekklesiastischen Dimension und der gesellschaftlichen kulturellen und sprachlichen Metamorphosen sowie das authentische Schaffen der Theoretiker und Praktiker.

Die Lage der Verwirklichung der Nachkonzilerneuerung, die besonders Formationsfragen betrifft, wurde auf der Grundlage des Vergleichs ausgewählter Ergebnisse von Rundfragenuntersuchungen und Beobachtungen aus zwei Dissertationen dargestellt, die das Niveau der katechetischen Erneuerung in den Erzbistümern von Wrocław und Wrocław und Kraków analysieren.

Auf dieser Basis wurden neue Wege der Formation der Katecheten skizziert, die der Lehre Jesu Christi und der Kirche tren sind, aber auch den aktuelle Bedürfnisse offener gegenüberstehen.

Anschließend wurde die Notwendigkeit bekräftigt, die permanente Formation der Katecheten zu intensivieren, die mehr spezialistisch ist und sich an richtige Formatoren und gute Katechetenmuster anlehnt.